

Separarea puterilor în stat este o idee modernă și epoca de care ne ocupăm noi n-a cunoscut-o. Nu se făcea pe atunci o distincție hotărâtă între atribuțiile judecătorești și cele executive. Una și aceeași persoană hotăra și executa, de unde numeroase abuzuri și nedreptăți.

Sub raportul judecătoresc, domnul, atât în Muntenia cât și în Moldova, este ultima instanță. Dreptul de judecată pe care-l are domnul, a purces din prerogativa domnească de stăpân al pământului care apare cea dintâi între prerogativele domnești. Astfel, domnul este, mai ales în primele secole ale organizării statului, unicul și supremul judecător al țării. Cât privește pricinile de judecată din această epocă, deși se examinau în divan, hotărârea (hrisovul) era semnat numai de domn, fără măcar să se amintească mărturia boierilor. Hotărârea este fără apel și fără recurs. Cel ce a pierdut poate redeschide însă procesul sub altă domnie. Cunoaștem cazuri care, din domnie în domnie, s-au judecat timp de un secol, chiar și un secol și jumătate.

În cercetarea pricinilor, domnul trebuie să țină seama întotdeauna de „obiceiul pământului”, adică de complexul de reguli transmise oral, prin tradiție, din tată în fiu. Potrivit acestui obicei, hotărârea avea putere de lege, iar pentru o dispoziție a lui, anume proba cu jurători se întrebuintează chiar termenii de „legea țării” și „lege peste lege”, iar o încălcare a obiceiului era „o fără de lege”.

Una din cauzele principale care au contribuit la slăbirea țărilor române și au favorizat lipsa de continuitate și de disciplină a fost sistemul de succesiune la tron. La noi n-a existat principiul de succesiune în linie descendentă și cu drept de primogenitură, așa cum a fost în alte state din apusul Europei. Oricare din fiii voievodului, și legitimi și nelegitimi, putea pretinde moștenirea tronului. Mai mult însă, frații voievodului și copiii acestora se socoteau egali îndreptățiți să-l ocupe. În general, s-au respectat două norme: ca pretendentul la tron să aparțină familiei domnitoare, să fie, cum se spunea atunci, „din os domnesc”; o a doua normă „să nu fie însemnat”, adică infirm, s-a respectat cu mai puțină strictețe: dovadă luga Ologu (1399-1400) și Petru Șchiopul (1574-1577; 1578-1579; 1582-1591). Insuși fiul lui Ștefan cel Mare (1457-1504) poartă numele de cel Orb (în realitate pierduse numai un ochi); unele manuscrise adaugă „și cel grozav” adică urât. Poate însă că infirmitatea o dobândise pe câmpul de luptă.

Această a doua normă are o origine bizantină, ea explică pedeapsa care se aplică la noi pretendenților nenorocoși, anume „tăierea nasului” (de fapt a cartilagiului dintre nări). Prin această pedepsă, respectivul boier pretendent era „însemnat”, deci inapt pentru domnie. În teorie, acest principiu permitea să fie ales cel mai vrednic, în practică însă, el a dus la cele mai mari nenorociri. Cumplita tragedie a dinastiei mușatine moldovenești, după moartea lui Alexandru cel Bun (1400-1432), ca și luptele dintre boieri din Țara Românească, după Mircea cel Bătrân (1386-1418), sunt consecința tocmai a principiului de mai sus.

Pagubele care ni le-a adus acest sistem ereditar-electiv, atât în ordinea materială cât și în ordinea morală, au favorizat dezbinarea, intriga, lipsa de continuitate și de credință, surpând caracterele și încurajând trădarea. În genere s-a exagerat cruzimea domnilor noștri de la sfârșitul veacului al XV-lea și din cel de-al XVI-lea, atât în Moldova cât și Țara Românească. De multe ori, nu se putea altfel: boierimea, bogată, numeroasă și puternică ajunsese, de fapt neguvernabilă, veșnic intrigând sau chiar ridicându-se cu armele împotriva stăpânului legitim. Erau necesare acte de represiune din partea domniei, și chiar așa, tot nu se învăța minte. Nu-i de mirare deci că atâtea domni au fost obligați să taie boieri.

În vara anului 1493, în aceste lupte pentru domnie, este semnalată prezența pretendentului Mihnea, fiul lui Vlad Țepeș (1456-1462, 1476), în părțile Sibiului. Un emisar al acestuia aducând scrisori boierilor este prins de Vlad Călugărul (1481; 1482-1495) și însemnat la nas. Mai mult, emisarul lui Mihnea se dădea, el însuși drept fiu de domn, ceea ce a justificat pedeapsa primită.

**Boier din Țara Românească, litografie,
sec. XIX**

Avem știri și despre un alt pretendent, anume Vlad dvornicul, fost dregător al lui Vlad Țepeș. Despre el, ne vorbește un document din 1502, de la Radu cel Mare (1495-1508): „...iar Vladul dvornicul el au pierit cu cumplită muncă de către răposatul părintelui domniei mele Vladul Voevod Călugăru, pentru că s-au ridicat domn peste capul lui [...] și i-au tăiat capul și mâna”.

În timpul lui Mihnea cel Rău (1508-1509), Craioveștii erau cea dintâi familie boierească și un factor de prim ordin. Domnii care i-au câștigat de partea lor, și-au avut domnie asigurată; cei care și i-au făcut dușmani, au pierdut domnia și într-un caz, acela al lui Vlăduț sau Vlad cel Tânăr (1510-1512)- și viața.

La început Mihnea s-a bucurat de sprijinul lor, dar ulterior și i-a făcut dușmani. La 1 ianuarie 1509, Craioveștii scriau sibienilor despre omorârea câtorva boieri de către Mihnea și despre unele cruzimi ale acestuia. O notiță pe un Mineu – aflat la Sofia – amintește de „anul 7017 (1509), când a ucis Mihnea voievod pe boierii munteni”. Pe de altă parte, în „Viața patriarhului Nifon”, lucrare aproape contemporană, se spune că domnul pe unii dintre boieri „i-a muncit”, adică i-a chinuit, pe alții i-a omorât, iar „preoților de

prin sate, tuturor le-a tăiat nasurile...” Domnitorul Mihnea își pierde tronul, fuge la Sibiu, dar cade victimă a unui asasinat în plină stradă, tocmai când se întorcea de la biserică. Asasinii – vistierul Albu și sârbul Dimitrie Iacșici, își primesc imediat pedeapsa fiind uciși la rândul lor de către Mircea, fiul celui ucis și de orășenii revoltați de crima comisă.

Prinț valah, litografie, sec. XIX

O altă domnie, la fel de zbuciumată, a fost aceea a lui Radu de la Afumați (1522-1529), care va cădea victimă a unui complot boieresc. Lipsit de oaste și nevoit să fugă este ajuns de boieri la Râmnicu Vâlcea și nerespectând lăcașul domnesc în care Radu se refugiase, îlucid, în bisericuța de pe dealul Cetățuii, sub ochii îngroziți ai preotului. Aceeași soartă are și fiul său Vlad. S-a întâmplat această odioasă crimă – unică prin împrejurările ei în istoria noastră – în ziua de 2 ianuarie 1529; ea pune în lumină cea mai urâtă boierime munteană din acea vreme.

O domnie întunecată a avut și Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535), dar de data aceasta boierii Craiovești l-au sprijinit; o parte din ceilalți boieri însă erau împotriva lui și au căutat să-l înlăture. În vara anului 1534, domnul a fost pârât lui Aloiso Gritti, un favorit al sultanului, favorit ce trecea tocmai cu o oaste pe la noi spre Ardeal. Prinzând de veste, Vlad Vintilă se duce în tabăra lui Gritti, la Pitești, și găsește acolo pe răzvrătiți, în număr de 75. La cei mai mulți le taie buzele și nasul; unii se pare, sunt decapitați; câțiva fruntași – cinci după o mărturie din Sibiu – sunt închiși în cetatea Poenarilor. Dar ceea ce nu izbutesc acum boierii, se va realiza peste

mai puțin de un an, de către un alt grup de conspiratori. În luna iunie 1535 domnul se afla pe malul Jiului, în apropierea Craiovei „la vânătoare de cerbi și alte vânaturi mai mari”. Avea de gând cu acest prilej să scape și de câțiva dintre boieri pe care-i considera dușmani. Aceștia află însă de cele plănuite și acționează în consecință. Însuși cumnatul lui Vlad Vintilă, Monice logofătul, învață două slugi ale sale, „unul arvat (croat) și altul ungurean”, cum să procedeze și într-adevăr aceștia trecând în fuga calului pe lângă domn, îl străpung cu sulițele. La 12 iunie 1535, se știa deja de ispravă la Brașov.

În cei cincizeci de ani care despart suirea pe tron a lui Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559) de aceea a lui Mihai Viteazul (1593-1601), sub raport politic, asistăm la o altă epocă întunecată a istoriei Țării Românești.

Primul care dă tonul este Mircea Ciobanul, fiul lui Radu cel Mare (1495-1508), fost negustor de oi (gelep). În „Istoriile Țării Românești”, cronicarul Radu Popescu povestește despre Mircea vodă „care viind în țară, după două săptămâni, lucrul cel dintâi acesta au făcut: au tăiat pă Coadă vornecul și pă frate-su Radu Comisul și pă Drăgan stolnic și pă Stroe spătar și pă Vintilă comis și alții nenumiți, muncindu-i întâi pentru avuție, până au dat ce-au avut; decia i-au omorât”. În timpul domniei lui, și ulterior când soția sa, doamna Chiajna, i-a frăiele țării, în numele fiului ei Petru cel Tânăr (1559-1568), numit domnitor, au loc adevărate asasinate cu sânge rece. Sunt uciși sute de boieri, de pretendenți la domnie, numeroși dregători de frunte ai țării, și de fugari peste graniță – dar ademeniți să vină în țară. Multe dintre aceste fapte sunt relatate de cronicar, când aiurea, dar și pe podelele Curții domnești, a curs mult sânge, în timp ce sultanul Soliman cel Mare amenința întreaga Europă.

Ștefan Rareș (1551-1552) după o frescă din mănăstirea Moldovița

Istoria noastră a consemnat însă și fapte reprobabile ale unor domnitori. Un astfel de caz s-a întâmplat în Moldova, în timpul domniei lui Ștefan Rareș (1551-1552). Acesta a urmat la tron fratelui său Iliș, care în ambiția lui după demnități mari la turci, renunțase la tronul Moldovei, trecând la religia musulmană, unde, cu numele de Mehmet, primi funcția de bey al Silistrei. Noul domn, Ștefan Rareș, avea însă aceleași apucături ca și fratele său. Înconjurându-se de turci, o ținu tot într-o petrecere, iar mai grav „lua femeile și fetele boierilor, stricându-le casa”.

Într-una din zilele anului 1552, Ștefan Vodă, însoțit de șleahă lui de petrecăreți și derbedei, plecă a petrece la un han din satul Țuțora, de lângă Iași. În prealabil, se înțelesese cu soțiile unor boieri pentru a veni și ele la zaiafet. Boierii, care îl urmăreau pas cu pas, au prins de veste, și ajunși la hanul din Țuțora l-au ucis pe domn, pentru încălcarea legii strămoșești privind protecția „sacrei familii”.

Așa a pierit în anul 1552, ultimul vlăstar bărbătesc al lui Petru Rareș (1541-1546), cel mort în 1546 și îngropat la mănăstirea Probota; iar cronicarul ca să dea simțire țării din acea vreme spune: „...și s-a scoborât certarea lui Dumnezeu, pe deoparte pentru depărtarea lui Iliș dela credința strămoșească, iar pe alta pentru nelegiuirile lui Ștefan Vodă Rareș că, și copacii și pomii și viile secase de geruri mari, din timpul acestor domni”.

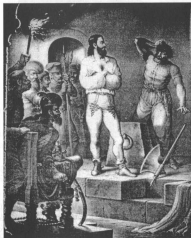
Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574), stampă, sec. XIX

Fapte deosebite, cu urmări tragice, s-au întâmplat și în timpul domniei lui Ioan Vodă (1572-1574) zis și cel Cumplit. După biruința de la Jiliștea, Ioan vodă a trimis pe un pretendent, pe Vintilă fiul lui Pătrașcu cel Bun (1554-1557), să ocupe Bucureștii și să se facă domn. Încercarea reuși, dar după patru zile, Alexandru vodă Mircea, cu ajutor turcesc își restabilește domnia, îl surprinde pe noul domn și-l ucide. Capul lui a fost ținut de poarta Curții domnești din București.

Nu după multă vreme, în vara anului 1574, otomanii vor înfrige în aceeași poartă și capul lui Ioan Vodă cel înfrânt la Roșcani și sfâșiat de viu de două cămile mâinate în sens contrar, deși Ahmed pașa, biruitorul în luptă, jurase de șapte ori pe Coran, că-l va duce viu și nevătămat înaintea sultanului.

Din februarie 1591, când a fost mazilit Mihnea Turcitul (1577-1583; 1585-1591) și până în septembrie 1593 când a fost numit domn Mihai Viteazul (1593-1601), așadar în interval de doi ani și jumătate, Țara Românească a avut patru domni. Dintre ele, cea mai importantă este cea a lui Alexandru zis cel Rău (1592-1593), fiul lui Bogdan Lăpușneanu (1568-1572), fostul voievod al Moldovei. O cronică a sașilor, spune despre aceștia

că a tăiat pe boieri „ca pe vite și a domnit ca un tiran și un păgân”. Mihai amestecat și el într-un complot al boierilor împotriva domnului, află că i s-a hotărât pieirea și fuge în Ardeal. Tradiția, consemnată în cronica lui Radu Popescu ne prezintă însă lucrurile altfel, anume că Alexandru ar fi vrut să-l omoare, deoarece „iaste fecior de domn” și dorea scaunul domnesc.

Mihai și călăul, litografie de A. Dembizki, sec. XIX

O mărturie contemporană ungurească – însemnările lui Szamosközy – afirmă că s-ar fi ajuns la condamnarea la moarte și că Mihai a fost salvat numai grație faptului că țiganul călău s-a înspăimântat de statura impunătoare a lui Mihai și a aruncat spada.

Liniile mari ale organizării judecătorești, în răstimpul dintre 1601 și 1821, rămân aceleași ca și în secolele precedente. Domnul continuă să aibă dreptul de a judeca, pedepsele rămân aceleași, cu aceeași predilecție pentru amendă și gloabă. Izvoarele dreptului domnesc sunt tot cele vechi: obiceiul pământului și, mai nou, textele scrise românești.

În Moldova, în 1646, apare un codice de legi ale lui Vasile Lupu (1634-1653) care s-a întrebuințat până la începutul veacului al XIX-lea; Dimitrie Cantemir (1710-1711) îl considera pe vremea când alcătuia

„Descriptio Moldaviae” (1716), drept „norma de a judeca drept în Moldova”. De fapt, el a slujit nu numai în Moldova, dar și dincoace de Milcov, în Țara Românească, deoarece o bună parte a lui a intrat în alcătuirea celui de-al doilea codice al lui Matei Basarab (1632-1654). Acest de-al doilea codice, purtând titlul de „Îndreptarea legii”, a apărut la Târgoviște în 20 martie 1652, fiind prima operă juridică din Țara Românească cu pronunțat caracter laic și cea mai cuprinzătoare legiuire tipărită în limba română în tot cuprinsul evului mediu. Totuși, „Îndreptarea legii” avea un caracter de clasă; pe lângă prevederile îndreptate împotriva țăranilor, ea făcea o discriminare netă între boieri – numiți „boiaren de treabă și de folos”, „cei cu rudă bună”, „mai marii altora” etc – și țăranii considerați „cei mici și proști”, „țărani de cei neînțelegători”, „plugari” etc.

Boieri surprinși la ospăț de Vlad Țepeș, pictură de Th. Aman

Inegalitatea stărilor sociale reiese și din sancțiunile care erau aplicate infractorilor. În principiu, calitatea de boier a infractorului, constituia o cauză de micșorare a răspunderii penale. „Ruda cea aleasă, boierii” trebuia să fie avută în vedere de domn și judecători la darea pedepsei: boierii nu puteau fi pedepsiți cu catarga sau cu ocna „ce pentru aceleea se vor goni în moșia lor câteva vreme, iar nici nu se spânzură în furci ca alți făcători de rău, nice se înțeapă (adică nu se trag în țeapă), ce pentru acelea toate li se taie capetele, nici pe uliță pre târg nu se poartă unii ca aceia”. „Pravila schimbă cercetarea (bătaia) cea trupească cu bani când iaste vreun boiaren și-l ceartă cu cercetare de bani, iar de iaste vreun om de jos și micșor și sărac, atunci se

va certa cu cercetare trupească”. S-au cum spunea vechiul fabulist Esop: „Dreptatea e pentru lei, nu pentru căței”.

Dar existau și nuanțe. În legiuire se găsește formulat un principiu deosebit de interesant și anume acela că judecătorul avea datoria să judece cu dreptate, fără a se lăsa influențat de nimeni, nici chiar de domnul țării; expres se spunea, că judecătorul respectiv „nu este datoria sa să asculte pre domnul țării”. În schimb se prevedea că „oamenii cei domnești, ce să zice armași și armășei și alții ca dâșșii”, nu puteau fi trași la răspundere și pedepsiți „când vor munci (chinui) pe cineva din porunca domnului”.

Îndreptarea legii, Târgoviște, 1652

Unul din blestemele cele mai înfricoșătoare care se prevăd pentru nerespectarea unor hotărâri solemne luate de domn și sfatul său, în cazul boierilor, era ca „dregătoria lui să o ia altul”. Despre o asemenea pedeapsă este vorba într-un document din 26 iulie 1633, emis de Matei Basarab, unde se spune: „pentru că n-a ascultat de cartea domniei mele, ci a sărit la sluga domniei mele Dumitru aprodul [...] domnia mea au bătut chiar pe Chisar paharnic în divan foarte mult, de i-au dat 300 de toiege; și au scos domnia mea pe Chisar paharnic din divan cu mare rușine și a stat de gloabă și am închis domnia mea pe Chisar paharnic în temniță”.

În aceleași legiuri ale vremii se prevedea obligația tuturor supușilor de a asculta de reprezentanții domniei: „acela ce va sudui pre omul cel domnesc, acela să chiamă cum am suduit pre domn; și de ar și erta cel suduit, iar căci iaste om domnesc, domnul nu-l va ierta ci-l va pedepsi”. Același respect se cuvenea și „boiarenului care are boierie”, adică dregătorului, considerat reprezentantul puterii centrale.

În „Îndreptarea legii” , pentru prima oară, se prevede și dreptul domnului de a pedepsi cu moartea pe boierii trădători (hicleni): „Boierul care va umbla împotriva domnului și a țării să-l spânzure și să-i facă spânzurătorile mai înalte cu un cot de cât ale altor oameni proști” (adică de condiție socială mai modestă).

Cu toată asprimea legii, domnii nu au putut împiedica abuzurile și trădările boierilor, săvârșite uneori chiar în dauna domniei. Iată două cazuri semnificative: într-un document din 2 noiembrie 1636, rezultă că în timp ce era capuchehaie (reprezentant al domnului) la Țarigrad, Dumitru Dudescu mare vistier „a scurmat” în pungile cu bani în care era trimis haraciul (tributul) țării, de unde a scos 80.600 aspri de argint. Judecat de un sfat domnesc mai larg, „că cheltuise în zece luni 160 poveri de bani fără măsură”, dregătorul a fost scos din funcție și obligat să-și vândă moșiile pentru a plăti „furtisagurile”.

Dintr-un alt document, din 18 ianuarie 1652, aflăm că alt mare vistier, Stroe Leurdeanu, procedase la fel; deși jurase domnului că-l va sluji „cu dreptul”, vistirul împreună cu subalternii săi apropiați, au spart o ladă mare de bani ai domnului, din care au sustras 85 de pungi „și într-o pungă câte 500 de taleri”(deci 42.500 de taleri). Boierilor vinovați trebuia să li se taie capetele, „ca unor furi și spânzurători de casa domnească și călcători de jurământ și de lege”. Domnul, totuși, le iartă viața, îi scoate din dregătorie, aruncând blesteme înfricoșătoare asupra urmașilor săi la tron, care vor mai încredința dregătorii celor trei boieri necinstiți.

Dintre pedepsele corporale, se folosește adesea bătaia și în special bătaia la tălpi. Ea se aplică vinovatului și în temniță, dar de obicei în public, fie „la scara domnească” sau „la poarta curții gospod”, fie pe uliță sau în târg. De aceea, uneori în acte, se și întrebuițează expresia de a pedepsi „cu târgul” sau „cu ulița”. În acest caz, bătaia era însoțită și de purtatul vinovatului pe uliță, prin târg, să-l vadă toată lumea. Nici boierii mari nu scapă de această pedeapsă. Astfel pășesc Cantacuzinii, în 1672, sub Grigore I Ghica (1660-1664; 1672-1673); cronica povestește că au fost obligați să plătească sume mari „dar cu bătaie pre talpe și cu legături”.

Spre sfârșitul domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), poziția acestuia devenea din zi în zi mai primejdioasă, mai ales în urma

părelor lui Staicu Merișanu și altor boieri nemulțumiți. Cei din urmă ajung până la Înalta poartă, dar din fericire, Brâncoveanu i-a convins pe turci să-i predea pe „hicleni”. „Staico și cu ai lui băgați în fiară și în cătuși îi puseră într-un car mocănesc și într-acel ceas îi pomiră de-i aduseseră în țară”.

La București au fost strânși toți slujitorii și toți oamenii târgului, ca să-i vadă. Brâncoveanu trimisese „pe gădea cu un ciomag mare în mână de venii înaintea lor în chip de postelnic mare, că așa să auziia precum Staico vrea să fie domn în Țara Românească”. Apoi, au fost vârați „în temniță dedesupt unde locuiesc tâlharii”, după care a urmat „judecata în fața divanului, întrunit în acest scop. În al treilea divan, unde era judecat Staicu Merișanu în lipsa domnitorului, i s-a citit pravila în capitolul unde era scris că „boiarul care va umbla împotriva domnului și a țării, să-l spânzure și să-i facă spânzurătoarea mai înaltă cu un cot decât ale altor oameni proști”. După judecată Staicu Merișanu paharnicul și Preda Milcoveanu, Iacșa, și Radu Hațeg, după ce au fost purtați prin oraș în lanțuri, au fost transportați la ocnă. Ulterior „pă Prooroceanul l-au trimis la Rușii de Vede de l-au spânzurat în ziua târgului”, iar pe Staicu „l-au purtat în tot târgul cu lăcata de-a grumazii [...] l-au spânzurat îmbrăcat, încălțat, la Târgul de Afară”.

Alteori, nefericitul osândit „a fost dat prin târg cu cărțile de grumaz, călare de-andoaselea pe un măgar și după ce a fost purtat pe ulițele cele mai mari ale Bucureștilor, a sfârșit în furcile ridicate de călău”. La început pedepsele se aplicau la „poarta domnească”, acolo unde era Târgul din Năuntru. Cel de-al doilea, era în preajma Curții Domnești, pe un maidan de lângă biserica Buna Vestire (Sf. Anton); locul era cunoscut ca „Locul osândeii” sau „La butuc”. În fine, ultimul, era pe Podul Târgului de Afară (viitorul Târg al Moșilor), deci unde aglomerația era mai mare.

Gh. Răcözy al II-lea (1648-1660)

Uneori, osândiții erau executați la margine de București. Cumplită a fost judecata domneasca a lui Constantin vodă Șerban (1654-1658; 1660), împotriva dorobanților și seimenilor răsculați. Acesta cu ajutor de la Gh. Răcözy al II-lea (1648-1660) și din Moldova, a reușit să înfrângă răscoala dorobanților și seimenilor în bătălia de la Șoplea, lângă Ploiești. Cei scăpați teferi au împânzit țara, încercând mereu să recupereze și să continue rezistența. Dar Vodă Șerban a întreprins o adevărată vânătoare împotriva răzvrătiților; oriunde auzea că există seimeni ori dorobanți, trimitea să-i prindă și „îndată îi înțepa”, adică îi trăgea în țepă. Și mai departe cronica însemna: „Plin câmpul și pre lângă București și pre lângă orașe de trupuri înțepate”.

În funcție de gravitatea faptei comise, trupurile neînsuflețite rămăneau atârnată în ștreang, mai mult sau mai puțin. De regulă trei zile. Dar a fost un caz, cel al lui aga Constantin Bălăceanu, din vremea lui Constantin vodă Brâncoveanu, al cărui corp a rămas în laț mai bine de un an. Tragerea în țepă a fost folosită până la 1848, ultima execuție, în acest mod, datând din

perioada revoluției române, când turcii intrând în București, o aplică pentru a-l intimida pe locuitorii orașului.

Uneori criminalilor și boierilor „hiclenii”, adică celor ce se ridicau împotriva domniei, pe lângă pedeapsa principală, li se aplicau și înfierarea cu fierul roșu. Cunoaștem în Țara Românească cazul unor „hiclenii”, tot sub Constantin Brâncoveanu, când doi dintre ei au fost spânzurați – potrivit pravilei – în furci, „eară pe Mîlcoveanu, pre Iască și pre Flăjg i-au înfierat și i-au dat prin târg și i-au dus la ocnă”. În Moldova, deoarece fierul avea forma unui cap de bour, pedeapsa purta numele de „bou în frunte”.

În atenția domniei, au intrat și străinii, mai ales grecii, care în a doua parte a domniei lui Matei Basarab, au reușit să se „boierească” ocupând, în detrimentul boierimii autohtone, o serie de dregătorii, cu care ocazie au adunat și impresionante averi, care de cele mai multe ori erau scoase din țară.

Nemulțumiți, spune cronica țării, „boer, țaran, adică tot ce era suflare românească”, într-una din zile s-au adunat în maidanul Sfintei Mitropolii, jelându-se Prea Sfântului Mitropolit de nelegiuirile grecilor. Radu Leon Vodă (1665-1669) fiind înștiințat, vine la Mitropolie și stând în mijlocul mulțimii a jurat pe sfânta cruce, că va goni toți grecii din țară, ba ceva mai mult, emite și un hrisov în acest sens: „Deci văzând Domnia mea niște lucruri ca acelea, socotita-m Domnia mea dimpreună cu tot sfatul țarei, de am făcut legătură și mare jurământ [...] și am scos pe acei greci din țară afară ca niște nelegiuți răufăcători ai țării”.

Hrisovul din 1669, se încheia cu jurământul domnului care „am dat această carte cu groaznic blestem ca oricine din a mea odraslă de-l va călca, să cadă cu aceea înfricoșătoare care a mumii să fie proclat și blestemat de Vlădica Hristos și afurisit de 318 sfinți dela Nichea [...] Vă jur încă o dată în fața tuturor și a lui Dumnezeu că Grecii în țară nu vor mai fi”. Hrisovul a fost scris de „eu Dumitrașcu logofătul scaunului București, la leat 7177 (1669) și semnat de mai mulți boieri ai divanului domnesc. Totuși, restul grecilor rămași în țară, nu s-au mulțumit cu negustoria, ci acced spre funcții și privilegii boierești. Mai mult, în epoca domniilor fanariote, asistăm la faptul, că foarte mulți domni erau de origine greacă, unii dintre ei împământându-se aici.

Deși în epoca fanariotă, domnul și-a păstrat vechile drepturi judecătorești, observăm că, în cazurile de pedeapsă cu moartea, el caută să-și acopere răspunderea, obținând un firman în acest sens de la Poartă.

Constantin Moruzi (1777-1782), un portret din Muzeul Societății Istorice și Etnologice din Atena

Așa procedează Constantin Moruzi (1777-1782) în Moldova, înainte de a decapita pe cei doi mari boieri, frunzații opoziției: Manolache Bogdan vornicul și Ioan Cuza, biv vel spătar. Precauția era necesară, deoarece domnii fanarioți numiți pe termen scurt, săpați de neconținute intrigi și la discreția meghistanilor din Istanbul, puteau fi astfel făcuți răspunzători, suferind consecințe.

În a doua jumătate a veacului al XVII-lea și până la începutul celui de la XIX-lea, constatăm mai des pedeapsa surghiunului la mănăstire. Ea se aplica în special boierilor, în caz de tulburări politice și de răzvrătire. Este cunoscută apriga și ucigașa sfadă dintre boierii Cantacuzini și Băleni, începută în timpul domniei lui Gheorghe Ghica (1659-1660). Disputa desfășurată pe parcursul unei jumătăți de veac, a dus la pieirea unor boieri și învățați de seamă. Astfel, în timpul domniei lui Grigore I Ghica (1660-1664; 1672-1673), datorită părelor lui Stroe Leurdeanu, a fost ucis postelnicul Constantin Cantacuzino. Judecat, în timpul domniei lui Antonie Vodă din Popești (1669-1672), Stroe Leurdeanu a fost găsit vinovat de divanul domnesc și „i-au făcut judecată dă moarte”. Ca supliment, l-au expus batjocurii publice; l-au scos din Curtea Domnească „într-un car cu doi boi,

numai cu antirul și nădragii, și-au pus nește privit la car, și i-au spânzurat răvașele (scrisorile) și așa cu aceea pompă l-au trecut pen târgu și l-au dus la mănăstirea Snagovului. Dar aici nu l-au sugrumat, ci fără voie l-au călugărit”.

Exemplul a fost urmat de neastâmpăratul Nicolae Dudescu, trimis de Grigore al II-lea Ghica (1748-1752) să reflecteze în liniștea Snagovului, a Cotrocenilor și Văcăreștilor. În 1785 găsim apoi pe Ioniță Otetelișanu surghiunit la mănăstire.

Ca o curiozitate menționăm faptul că voievodul Moldovei Alexandru Mavrocordat Firaris (1785-1786)- zis Fugarul, a înființat la 1 mai 1786, o „condică a șireșilor”, adică a acelor care „cu pără nedreaptă au umblat cu vicleșug asupra altora care să ee și să apuce moșii, vii, livezi, țigani, dugheni, bani și altă orice, fără a [...] avea pic de dreptate”. Unii ca aceștia, „bătându-se cu togi la poarta curții gospod, să se treacă numele acelor vicleni și șireți într-a această domnească a divanului condică, cu arătarea pricinii și a vicleșugului lor metaherisire, ca după aceia să fie cunoscuti și știuți, să nu li se mai deie ascultare jalbă lor și zisele lor...”

Dreptul de judecată pe care-l avea domnul putea fi transferat, uneori unor anumiți boieri mari în grup sau unui singur boier, foarte adesea marelui vornic. Totuși, în aceste pricini judecate de altcineva, se făcea mențiunea în primul rând al hotărârii: „din luminata poruncă a măriei sale”.

Punerea în mișcare a judecății domnești se făcea la început printr-o plângere verbală, adresată voievodului în divan, iar mai târziu printr-o plângere scrisă (jalbă), înmănată domnului. Se pare că practica jalbelor scrise este destul de târzie și apare în timpul primelor domnii fanariote.

Hotărârile domnești luate în baza unor cercetări la fața locului făcute de boierii de divan, care se practicau în mod obișnuit după 1750, sunt mai drepte și mai judicioase, iar domnii sunt mai puțin înclinați spre abuz și părtinire. Dar avem cazuri când anafarele făcute de divan sau boierii rânduiți în acest scop, să fie atacate în fața domnului într-un anumit termen. Pentru prima dată noțiunea de *termen de apel* apare în jurisdicția din Țara Românească la sfârșitul secolului al XVIII-lea și tot pentru prima dată se poate vorbi de un început de două instanțe de judecată în soluționarea cauzelor aflate pe rol.

Summary

During the earliest Middle Ages, the ruler was the main lord and owner of the land and the supreme judge. Although the juridical problems arising during this period were analyzed within a group of noblemen, the decisions were signed by the ruler alone, and the decisions were not to be discussed, although there was the possibility to re-judge a case during the next ruling. Thus, people were pursuing their trials from one ruling to another, for decades. Some crimes were punished on the spot, right in the street, by the spontaneous reaction of the witnesses. Tradition was important, represented by sets of unwritten rules of behaviors and judgment. Abuses, betrayals, slaughters, were all typical of the Middle Ages, while attempts were being made to set the public and private life within juridical coordinates. During the 18th century, the capital decisions taken mainly by the ruler had to be confirmed by the Porte. There was a wide variety of punishments, comprising impaling, hanging, mutilation, but also banishment. The article presents the evolution of juridical practices in Wallachia, from the early Middle Ages up to the modern era.